

Карпенко Віталій. Оцінка забезпечення функціонування молокопереробних підприємств України. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. Випуск 3-4. С. 62-75.

DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2020.03.062>

УДК 338.439.5:637.1

JEL Classification: L10, L66, R30

Карпенко Віталій

к.е.н., доцент

доцент кафедри маркетингу і торговельного підприємництва

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

E-mail: vitaliy_karpenko@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2476-6700

ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Анотація

Вступ. *Вирішення продовольчої проблеми в Україні залежить від ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу, який є важливою частиною національної економіки і певною мірою визначає рівень забезпечення населення молоком і молочною продукцією. Його сутність полягає у взаємопов'язаному та збалансованому функціонуванні сукупності різних галузей складної інтеграційної системи «переробка молочної сировини – реалізація молочної продукції» і забезпечує потреби населення в молоці та продуктах його переробки.*

Методи. *У процесі дослідження використано наступні методи: порівняльного аналізу – при оцінці загальних тенденцій динаміки показників рівня заготівлі молока, його перероблення, оцінювання виробничої діяльності молокопереробних підприємств; графічний – при відображенні виробництва основних молочних продуктів, тренду виробничо-господарської діяльності молокопереробних підприємств; абстрактно-логічний – при підготовці висновків.*

Результати. *Проаналізовано динаміку виробництва молока – основної сировини для молокопереробних підприємств України у розрізі років. Визначено основні тенденції та здійснено аналіз впливу окремих чинників на сучасний стан функціонування молокопереробних підприємств. Оцінено показники виробничо-господарської діяльності окремих підприємств молочної промисловості України. Обґрунтовано причини скорочення споживання молочних продуктів в Україні. Встановлено частку ринку провідних виробників молочної продукції в Україні.*

Перспективи. *Результати дослідження можуть бути використані при формуванні стратегії розвитку молокопереробних підприємств України. Пріоритет конкурентоспроможного розвитку молокопереробної промисловості зумовлений метою переробки молочної сировини – виготовлення високоякісної продукції широкого асортименту з максимально можливим продовженням терміну зберігання і цінними властивостями для споживачів. Реалізація цієї мети дає змогу вирішувати важливі соціально-економічні питання на регіональному та державному рівнях.*

Ключові слова: *ринок молока і молочних продуктів, молокозавод, молокопереробне підприємство.*

Вступ.

Україна має сприятливі природно-кліматичні і організаційно-технологічні умови для виробництва і переробки молокопродукції. У сучасних умовах молокопереробна галузь в Україні є важливим виробником незамінних для організму людини важливих білкових продуктів, які відзначаються біологічною повноцінністю. Сучасний етап розвитку виробничих відносин у молокопереробній галузі вимагає розробки дієвих механізмів і підходів, які б дали змогу підвищити

ефективність виробництва і збуту продукції, опрацювати і впровадити принципово нову модель функціонування суб'єктів господарювання цього сектора з метою стабілізації виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку, забезпечити населення молочною продукцією на рівні раціональних норм споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі теоретичні та методичні аспекти розвитку молочної галузі, проблеми та закономірності ринку молочних продуктів, основні фактори його функціонування досліджувались такими науковцями, як: В. Бойко, С. Васильчак, Н. Голомша, І. Гурська [1], Р. Дудяк, М. Ільчук, В. Липчук, В. Мамчур [2], М. Лук'янова [1], Т. Мостенська М. Пархомець, В. Радько, І. Свідерська [3], С. Ткачук [4], В. Ціхановська [5], Г. Черевко, С. Шевельова, О. Шпичак та ін.

Проте враховуючи, що в практичному плані ринок молокопродуктів – динамічний, це вимагає більш поглиблених досліджень трендів розвитку молокопереробної галузі та оцінювання її виробничо-економічного стану.

Мета.

Метою статті є оцінка сучасного стану функціонування молокопереробних підприємств України на основі комплексного аналізу виробничо-господарської діяльності.

Методологія дослідження.

У процесі дослідження використано наступні методи: порівняльного аналізу – при оцінці загальних тенденцій динаміки показників рівня заготівлі молока, його перероблення, оцінювання виробничої діяльності молокопереробних підприємств; графічний – при відображенні виробництва основних молочних продуктів, тренду виробничо-господарської діяльності молокопереробних підприємств; абстрактно-логічний – при підготовці висновків. При цьому автор опирається на сучасні тенденції розвитку молокопереробної галузі.

Результати.

Важливим завданням молокопереробної галузі України є забезпечення внутрішньої потреби країни молочною продукцією за рахунок власного продукування: нарощування обсягів виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах відповідної кондиції, збільшення інноваційного технологічного обладнання для глибокої переробки молочної сировини і виходу більш різноманітного асортименту продукції, експорту та відмова від ввезення імпортних молочних продуктів та їх замінників для внутрішніх потреб, з метою унеможливлення фальсифікації і демпінгування вітчизняної харчової промисловості. Саме тому виходом з вище зазначеного є розвиток конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств.

Тенденція останніх років в Україні свідчить про те, що для молокопереробної галузі характерним є наступні моменти:

– скорочення поголів'я великої рогатої худоби – основного постачальника молочної сировини;

– зменшення виробництва молока усіх видів;

– покращання якості молока, закупленого на переробку.

Відповідно до науково-обґрунтованих норм харчування кожна людина має споживати в середньому 380 кг (у перерахунку на молоко) молока і молочних продуктів, серед яких –120 кг молока у свіжому вигляді. Реально українці споживають 210 кг. Зарубіжний досвід свідчить про те, що в окремих країнах (Франція, Фінляндія, Польща та інші) рівень споживання молока і молокопродуктів в розрахунку на одну особу населення перевищує 410 кг [6; 7].

За даними Міжнародної асоціації (IDF) споживання молочних продуктів на душу населення у світі складає приблизно 111,3 кг/на особу. Проте норми суттєво різняться. Наприклад, в Китаї, найбільшому імпортері молочних продуктів, вона складає 109,5 кг/рік. При цьому, реальна

цифра складає лише 31,5 кг/особу. Це обумовлено в першу чергу тим, що традиція споживання молочних продуктів у китайців тільки формується та дефіцитом молочних продуктів на ринку. У той же час, в Індії норма споживання складає, як і в Китаї, 109,5 кг. При цьому реальне споживання становить 131 кг/особу, що на 21,5 кг перевищує норму. Норма споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на сире молоко) в Новій Зеландії становить 600 кг/особу. Аналіз споживання молочних продуктів у розрізі товарних позицій, свідчить, що найбільше припадає на питне молоковід 116,3 кг на рік (Україна) до 0,57 кг (Філіппіни). Це в першу чергу обумовлено культурними особливостями. Споживання сиру у світі коливається від 17,8 до 0,22 кг для особи на рік. Лідерами у світі є Європейський Союз (17,8 кг) та США (16,6 кг). Найменше сиру споживають у Філіппінах – близько 220 г на рік, в Україні – 4,37 кг/рік. Лідером з споживання масла є Нова Зеландія з річним показником у 6,13 кг/особу, далі йде Білорусь – 4,64 кг/особу на рік. ЄС-28 займає третє місце по споживанню масла – 4,26 кг [7].

Причинами скорочення споживання молочних продуктів в Україні є такі:

- втрата частини територій з декількома мільйонами споживачів;
- економічна криза, що зумовила падіння купівельної спроможності населення;
- зростання цін на молочні продукти;
- поширення антирендів споживання молочних продуктів від промислових корів;
- необізнаність споживачів щодо корисності продукції та асортиментних груп.

Повноцінне функціонування ринку молока і молочної продукції залежить від кількості виробленої натуральної сировини, переробленої кінцевої продукції, асортименту, доходів і потреб споживачів.

Національний ринок молочної сировини в Україні представлений такими категоріями виробників: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства. Так, обсяги виробництва молока як сировини у господарствах всіх категорій протягом 2005-2018 рр. скоротилися на 3823,4 тис. т. У господарствах населення виробництво молока за вказаний період зменшилось на 3650,4 тис. т, а в сільськогосподарських підприємствах спостерігається незначне коливання щодо нарощування обсягів виробництва даної продукції (табл. 1). Питома вага виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами в 2018 р. становила 27,3 %.

Таблиця 1. Динаміка виробництва молока в Україні, тис. т

Показники	Рік								Відхилення (+/-) 2018 р. до 2005 р.
	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Усі категорії господарств	13714,4	11248,5	11488,2	11132,8	10615,4	10381,5	10280,5	10064,0	-3650,4
в т.ч. с/г підприємства	2582,5	2216,6	2582,5	2647,5	2669,2	2705,6	2765,7	2755,5	173,0
господарства населення	11131,9	9031,9	8905,7	8485,3	7946,2	7675,9	7514,8	7308,5	-3823,4

Джерело: складено на основі [8]

За станом на 1 січня 2019 р. основними виробниками молочної сировини, тобто котрі за рік виробили більше 500 тис. т молока були Вінницька, Житомирська, Львівська, Полтавська, Харківська, Хмельницька та Чернігівська області. Сумарна частка цих областей у загальному виробництві молока становила 43,1%, або 4334,6 тис. т. (табл. 2).

Таблиця 2. Виробництво молока всіх видіву господарствах усіх категорій по Україні, тис.т

	Роки							
	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018	
Україна	24508,3	12657,9	11248,5	10615,4	10381,5	10280,5	10064,0	
Автономна Республіка Крим	890,4	402,6	348,0	-	-	-	-	
області								
Вінницька	1276,9	654,9	836,1	838,4	853,6	851,3	824,8	

Волинська	848,1	458,2	450,2	425,2	412,4	411,9	391,1
Дніпропетровська	1262,6	522,4	339,8	344,6	319,5	300,7	294,3
Донецька	1193,0	472,9	339,1	227,9	192,8	190,2	186,4
Житомирська	1123,9	656,3	578,3	578,4	566,6	547,7	553,3
Закарпатська	375,1	360,3	391,8	358,1	320,4	325,2	346,0
Запорізька	992,3	354,2	261,7	260,7	259,5	260,7	243,9
Івано-Франківська	571,3	522,6	465,4	474,0	466,8	463,5	441,5
Київська	1592,2	679,5	451,1	446,3	438,0	435,9	433,2
Кіровоградська	871,0	385,0	343,1	310,6	307,7	305,6	307,6
Луганська	887,2	318,4	284,4	158,7	123,8	124,8	127,0
Львівська	1083,9	1032,0	656,2	571,2	543,2	528,3	506,7
Миколаївська	743,4	346,8	364,0	343,8	341,6	342,2	324,6
Одеська	987,4	532,4	403,8	385,3	363,3	348,6	334,8
Полтавська	1316,1	588,7	701,4	794,5	796,5	792,4	762,1
Рівненська	765,6	436,4	432,7	436,8	437,2	433,3	396,9
Сумська	1024,7	479,6	430,5	417,6	414,6	416,0	410,5
Тернопільська	808,3	505,6	416,7	460,7	453,5	451,4	449,6
Харківська	1270,6	539,6	467,2	524,5	529,5	522,5	526,5
Херсонська	799,0	320,1	305,9	300,0	296,1	293,3	284,4
Хмельницька	1086,5	656,6	608,1	581,4	589,6	596,7	624,0
Черкаська	1009,7	499,1	478,9	530,1	519,0	507,9	484,2
Чернівецька	474,2	332,6	308,1	294,0	286,8	281,6	273,4
Чернігівська	1254,9	601,1	581,1	552,6	549,5	548,8	537,2

Джерело: складено на основі [8].

У таблицях 3-5 наведено обсяги виробництва молочних продуктів в Україні за період 2010-2018 рр.

Таблиця 3. Виробництво молока та вершків незгущених, тис.т

	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	521,0	512,3	472,3	462,8	478,2	496,7
Автономна Республіка Крим	10,6
області						
Вінницька	74,9	-	-	91,6	-	90,0
Волинська	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	54,8	43,4	41,4	46,3	49,8	52,7
Донецька	46,9	37,9	5,7	4,4	4,0	3,2
Житомирська	к	5,9	15,4	7,5	31,2	37,1
Закарпатська	к	-	-	-	-	-
Запорізька	13,2	10,8	10,2	9,8	9,4	8,1
Івано-Франківська	4,4	4,7	4,6	5,4	4,2	3,4
Київська	95,3	97,5	112,4	109,4	114,8	123,2
Кіровоградська	-	-	-	-	1,2	1,5
Луганська	8,8	8,3	2,2	2,9	1,9	1,6
Львівська	19,7	23,9	13,2	8,8	16,8	21,7
Миколаївська	9,2	16,0	10,9	10,3	8,8	7,8
Одеська	15,5	3,9	4,5	5,2	5,0	5,3
Полтавська	36,3	39,6	45,4	42,1	38,4	38,6
Рівненська	4,4	5,4	6,0	6,4	7,2	7,8
Сумська	16,5	-	-	-	-	-
Тернопільська	13,5	27,0	28,6	28,4	26,3	26,1
Харківська	34,6	26,4	30,5	29,7	26,4	22,5
Херсонська	8,4	-	-	-	-	-
Хмельницька	5,5	8,7	10,2	10,5	12,6	11,6
Черкаська	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	0,2	0,3	0,6	0,5	-
Чернігівська	7,6	10,9	7,5	9,4	8,2	9,9

Джерело: складено на основі [8].

Згідно даних табл. 3 відбулося падіння у виробництві молока та вершків незгущених у цілому по Україні протягом 2010 – 2018 рр. з 521 тис т до 496,7 тис. т або на 4,7%. Проте, окремі області України протягом розглянутого періоду зуміли нарости виробництво – Вінницька на 15,1 тис т, Житомирська на 37,1 тис т, Київська на 27,9 тис т, Тернопільська на 12,6 тис т і Хмельницька на 6,1 тис т.

Таблиця 4. Виробництво сиру за областями України, тис.т

	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	185,8	105,0	96,6	86,5	94,3	97,0
Автономна Республіка Крим	0,9
області						
Вінницька	8,1	9,3	10,1	8,1	9,4	10,6
Волинська	к	0,0	–	0,0	-	-
Дніпропетровська	0,7	1,4	1,1	1,0	1,3	1,0
Донецька	0,9	1,2	0,8	0,7	0,7	0,7
Житомирська	3,9	5,4	5,7	4,3	5,1	5,3
Закарпатська	-	-	-	-	-	-
Запорізька	6,5	0,5	0,4	0,3	0,2	0,3
Івано-Франківська	4,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Київська	1,2	2,1	2,2	2,2	2,8	3,6
Кіровоградська	1,3	0,1	0,1	0,3	0,7	0,3
Луганська	1,5	0,3	-	-	-	-
Львівська	0,6	0,3	-	-	-	-
Миколаївська	8,8	6,2	3,9	4,4	6,2	8,3
Одеська	2,0	0,7	0,6	0,9	1,2	1,1
Полтавська	40,4	11,5	8,5	5,1	3,9	4,5
Рівненська	14,7	13,2	16,0	17,1	17,2	16,7
Сумська	17,0	17,3	13,7	11,3	13,1	12,2
Тернопільська	6,0	4,3	3,8	3,1	2,6	2,7
Харківська	5,6	1,7	0,9	0,7	0,4	1,7
Херсонська	10,6	3,8	2,8	2,1	2,2	2,1
Хмельницька	11,7	3,4	2,7	2,8	4,0	3,8
Черкаська	20,9	15,2	14,9	15,6	15,4	14,6
Чернівецька	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	15,9	7,0	7,6	5,7	7,1	6,8

Джерело: складено на основі [8].

Згідно даних табл 4 виробництво сиру в Україні протягом 2010 – 2018 рр. зменшилося майже у 2 рази, з 185,8 тис т до 97,0 тис. т або на 47,8%.

Таблиця 5. Виробництво молока і вершків коагульованих, йогурту, кефіру, сметани та інших ферментованих продуктів, тис т

	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	368,4	337,4	297,2	293,2	272,2	274,5
Автономна Республіка Крим	7,2
області						
Вінницька	0,4	-	-	8,7	8,5	13,5
Волинська	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	44,5	32,2	31,9	31,1	25,8	26,1
Донецька	43,1	33,6	2,7	2,0	1,8	1,4
Житомирська	8,0	4,9	4,4	4,2	4,1	4,2
Закарпатська	0,3	-	-	-	-	-
Запорізька	13,1	5,3	5,7	5,6	4,2	2,7
Івано-Франківська	3,0	3,3	2,8	2,8	2,7	2,4
Київська	57,0	74,7	79,5	75,5	74,1	73,3
Кіровоградська	-	-	-	-	2,0	-

Луганська	6,1	4,4	0,5	0,5	0,4	0,4
Львівська	40,2	25,2	14,5	16,0	17,6	23,1
Миколаївська	17,0	20,0	19,2	21,5	22,6	23,7
Одеська	3,6	3,1	3,4	3,8	3,7	3,4
Полтавська	32,8	33,8	33,9	31,0	27,6	28,2
Рівненська	2,7	3,7	3,6	3,9	4,9	5,3
Сумська	4,6	-	-	-	-	-
Тернопільська	8,2	17,6	20,2	19,8	17,2	18,1
Харківська	24,7	26,1	28,7	27,9	25,1	23,5
Херсонська	15,7	-	-	10,0	5,6	2,7
Хмельницька	2,4	2,5	3,4	3,1	4,1	3,7
Черкаська	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	0,2	0,3	0,6	0,2	-
Чернігівська	4,9	5,3	4,9	4,6	3,2	2,8
місто						
Київ	22,2	-	-	-	-	-

Джерело: складено на основі [8].

Згідно даних табл 5 виробництво молочних продуктів в Україні протягом 2010 – 2018 рр. зменшилося з 368,4 тис. т до 274,5 тис. т або на 25,5%. Проте, окремі області України протягом розглянутого періоду зуміли нарости виробництво – Вінницька на 13,1 тис. т, Київська на 18,3 тис. т, Миколаївська на 6,7 тис. т, Рівненська на 2,6 тис. т, Тернопільська на 9,1 тис. т і Хмельницька на 1,3 тис. т.

Узагальнена інформація щодо виробництва молочної продукції молокопереробними заводами в Україні відображена у табл. 6.

Таблиця 6. Виробництво молочних продуктів в Україні, тис.т

Продукція	Роки						Відхилення 2018 р. до 2010 р.	
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	(+/-)	%
	Виробництво молока та вершків незгущених	521,0	512,3	472,3	462,8	478,2	496,7	-24,3
Масло вершкове	80,0	114,5	101,0	102,2	104,3	105	25	131,2
Виробництво сиру	185,8	105,0	96,6	86,5	94,3	97,0	-88,8	52,2
Йогурт та інші ферментовані чи сквашені молоко та вершки	368,4	337,4	297,2	293,2	272,2	274,5	-93,9	74,5

Джерело: складено на основі [8]

Переробкою молока в Україні займається 320 підприємств, проте майже 80% ринку контролює 55 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів. Частки ринку провідних виробників не перевищують 7– 10%. 13 компаній утримують 62% ринку. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи.

За останні роки закупівельна ціна на молоко від сільськогосподарських підприємств в Україні майже зрівнялася із середньою ціною на молоко в країнах ЄС. Основною причиною подорожчання молока стало зростання собівартості молочної продукції, а також зменшення її пропозиції на ринку. У зв'язку з цим, ціна на молочну сировину зросла з 1127 грн/т у 2005 р. до 7602,4 грн/т у 2018 р. (табл. 7).

Різниця між заготівельною ціною на молоко від сільськогосподарських підприємств та господарствами населення становила у 2018 році 1606,6 грн/т.

На відповідний рівень роботи переробних молочних підприємств і на цінову політику молочного ринку мають вплив природні чинники – сезонність виробництва молочної сировини. Протягом року обсяги виробництва молока коливається, що пов'язане з фізіологічними особливостями великої рогатої худоби, досягаючи максимальних значень у травні – липні і значно знижуючись в зимові місяці. Усе це відповідним чином відбивається на ціні закупівлі для

молокопереробних підприємств.

Таблиця 7. Заготівельна ціна на ринку молока в Україні, грн/т

Показники	Рік								Відхилення (+/-) 2018 р. до 2005 р.
	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Сільсько-господарські підприємства	1126,9	2938,7	3364,0	3588,4	4347,3	5461,8	7234,0	7602,4	6475,5
Господарства населення	1035,2	2563,4	3108,0	3189,9	3619,9	4351,4	5550,2	5995,8	4960,6

Джерело: складено на основі [8]

При використанні молочної сировини, котра надходить від сільськогосподарських підприємств коливання в обсягах пропозиції молока складає 30-33%, в господарствах населення залежність від сезонності сягає 65-70%. Тобто спостерігається т. зв. "синусоїда цін", коли пік зниження припадає на червень-серпень – на ринку з'являються значні об'єми молочної сировини, а максимальний їх рівень спостерігається в листопаді-грудні, коли обсяги валового виробництва молока зменшуються, саме тоді товаровиробники молока можуть підвищувати ціну (табл. 8).

Таблиця 8. Середні ціни на молоко в Україні, реалізоване підприємствами, за місяць, тис грн./т

Місяці	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Лютий	3094,2	3939,6	4076,2	5296,4	7633,0	7894,0
Березень	3078,6	3904,1	4369,9	5233,0	7290,5	7867,9
Квітень	2752,9	3592,3	4409,8	5166,0	6702,3	7467,2
Травень	2460,4	3318,5	4274,4	4953,8	6447,9	7088,8
Червень	2408,0	3214,9	4249,0	4711,9	6446,9	7027,4
Липень	2562,1	3375,5	4119,0	4721,5	6602,8	7056,7
Серпень	2827,3	3422,9	4151,6	4846,9	6900,5	7149,7
Вересень	3368,5	3421,5	4219,3	5301,9	7298,5	7521,9
Жовтень	3448,5	3654,5	4402,4	6049,6	7999,9	7894,3
Листопад	3338,7	3743,5	4730,8	6818,6	8115,4	8174,0
Грудень	3447,6	3861,6	5155,3	7499,3	8178,2	8259,2

Джерело: складено на основі [8]

Зростання цін на молочну сировину зросло протягом 2016 – 2018 рр. і пов'язані з низькою ефективністю виробництва молока більшості сільськогосподарських підприємств, зменшенням поголів'я стада дійних корів і домінуванням впливу особистих селянських господарств на ринку молока.

Виробництво молока і молокопродуктів характеризується певними особливостями, які пов'язані з властивостями молочної сировини: транспортабельність на невеликій відстані, непридатність до тривалого зберігання. Обмежені можливості сільськогосподарських підприємств стосовно забезпечення відповідної технології виробництва молока вимогам чинних нормативно-правових стандартів якості призводять до зниження якості молока (зменшення гатунковості), що негативно впливає на закупівельні ціни і відповідно на показники ефективності діяльності виробників і переробників.

Тому створення стабільних каналів реалізації є гарантією, що надходження молока на молокопереробні підприємства буде ритмічним, що забезпечить населення продуктами. Надходження молочної сировини на підприємства, що займалися її переробкою демонструє табл. 9.

Таблиця 9. Надходження молочної сировини на підприємства, що займалися її переробкою, тис. т

	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Загальне надходження	4793,2	4646,6	4251,2	4182,7	4348,3	4179,2
Куплено – усього	4737,2	4617,0	4089,8	3709,7	3927,8	3808,5
у тому числі у						
підприємств	2193,0	2880,0	2743,7	2511,9	2688,5	2719,9
господарств населення	2544,2	1737,0	1346,1	1197,8	1239,3	1088,6
Надійшло на перероблення молока, виробленого переробними підприємствами	13,9	22,7	23,6	32,1	24,6	25,0
Прийнято на давальницьких засадах	42,1	6,9	137,8	440,9	395,9	345,7

Джерело: складено автором на основі [8].

У зв'язку з тим, що відбулося зміцнення сировинної бази молокопереробних підприємств в бік особистих господарств населення, виникли проблеми із закупівлею відповідної якості сировини і тому з'явилася потреба в посередницьких послугах при масштабній заготівлі молока.

Динаміка якості молочної сировини, котру закуповують молокопереробні підприємства для подальшої переробки відображено на рис. 1.

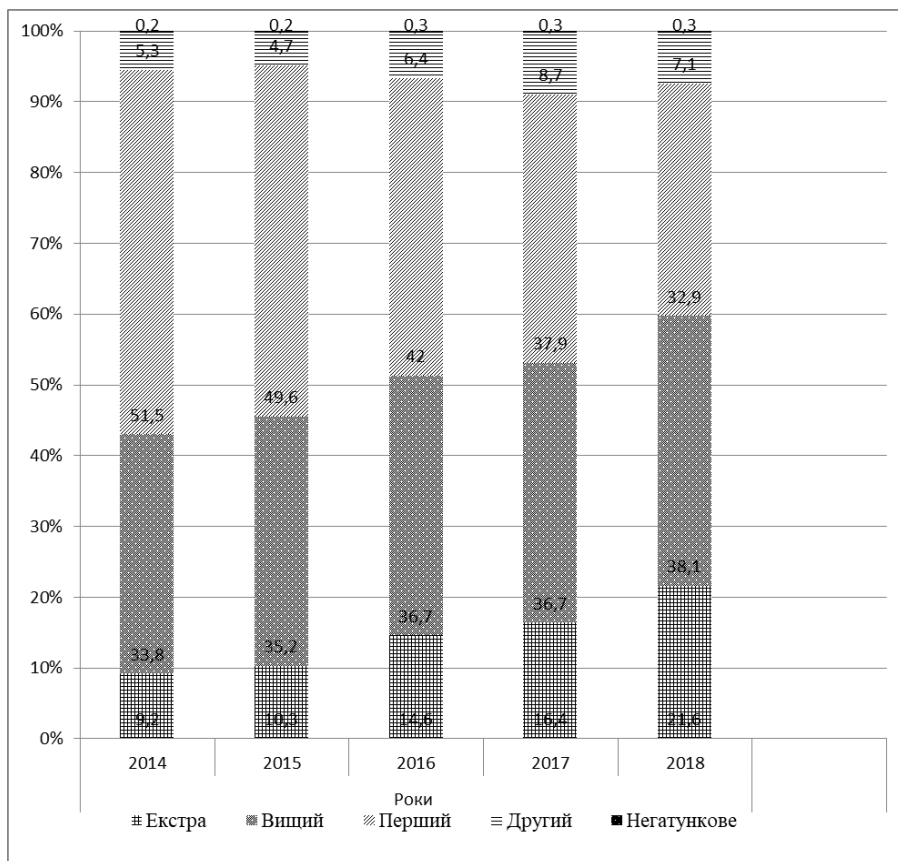

Рис. 1. Динаміка структури якості молочної сировини, %

Джерело: складено автором на основі [8].

Відмічається збільшення частки екстраґатунку. У 2018 році його надійшло на переробку на 31,7% більше, ніж у 2017 р. і на 47,9 % більше, ніж у 2016 р. При цьому, постачальником такого молока на переробні підприємства є виключно сільськогосподарські підприємства. Динаміка структури якості молочної сировини, що надійшла на переробні підприємства України від сільськогосподарських підприємств відображена на рис. 2.

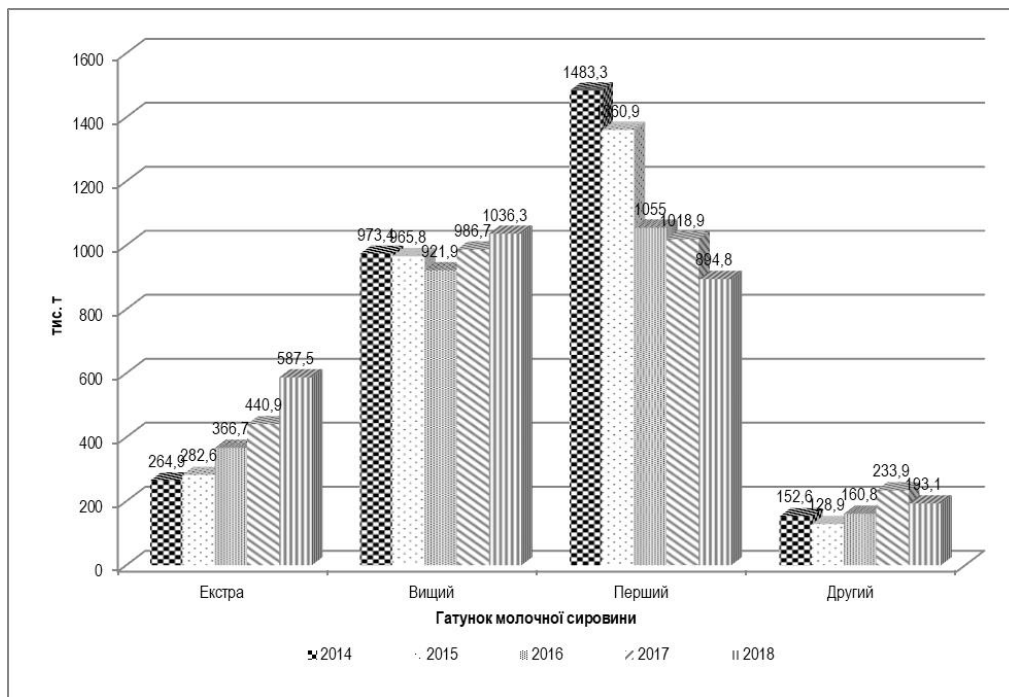

Рис. 2. Динаміка структури якості молочної сировини, що надійшла на переробні підприємства України від сільськогосподарських підприємств, тис. т

Джерело: складено автором на основі [8].

За якісними характеристиками сировини частка екстраґатунку у 2018 р. становила 587,5 тис. т, а це 21,6% від загальної частки, вищого – 38,1% – 1036,3 тис. т. Частка сировини першого ґатунку склала 32,9% – 894,8 тис. т, другого – 7,1% – 193,1 тис. т.

Частка молока екстра та вищого ґатунку за 2014 – 2018 роки значно зростає. Частка екстра ґатунку у структурі надходження на переробку від сільськогосподарських підприємств зростає з 9,2% до 21,6%, а вищого – з 33,8% до 38,1%. В той же час зменшилося надходження молока першого ґатунку – з 51,5% до 32,9%. Загалом за підсумками 2018 року на молокопереробні підприємства України надійшло 4,18 млн т молока базової жирності, що на 3,9% менше, ніж за відповідний період минулого року та на 10% менше, ніж у 2014-му. Із загального обсягу закупленої переробними підприємствами сировини 2,72 млн т молока надійшло від сільськогосподарських підприємств (+1% до 2017 р.; +12,4% до 2014 р.), надходження від господарств населення склало 1,09 млн т (-12,2% до 2017 р.; -37% до 2014 р.). Як бачимо, загальна динаміка надходження на переробку зменшується за рахунок господарств населення. Зважаючи на те, що практично 96% промислового молока іде на подальшу переробку, його в Україні не вистачає і господарствам потрібно активно працювати над його нарощенням.

Якість молока, закупленого в промислових господарствах покращилася. Особливо по

екстрагатунок. Його частка у загальній структурі у 2018 р. зросла з 16,4% до 21,6% (587,5 тис. т.), вищого гатунку – з 36,7% до 38,1% (1,036 млн т.). Частка першого гатунку продовжує скорочуватися – 32,9% проти 37,9%.

Що стосується господарств населення, то найбільша частка, як і раніше, припадає на другий гатунок. Хоча й скоротилася з 87,2% до 83% (903,6 тис. т.). Частка першого гатунку зросла з 8,9% до 12,5% (135,5 тис. т.). Така динаміка, у подальшому буде змінюватися – частка другого гатунку буде скорочуватися, через нові законодавчі вимоги.

Загальна структура виробництва молочної продукції за 2017-2018 роки в Україні представлено на рис. 3–4.

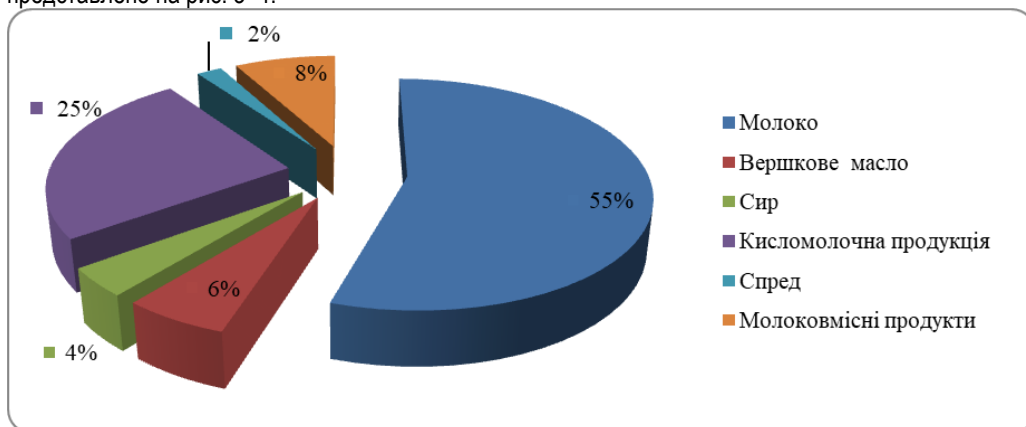

Рис. 3. Структура виробництва молочної продукції в Україні у 2017 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Існування кризових тенденцій в економіці країни, важливість забезпечення населення молочною продукцією відповідно до раціональних норм їх споживання, структурна й географічна перебудова експорту визначають значимість аналізу ринку молочної галузі України [8].

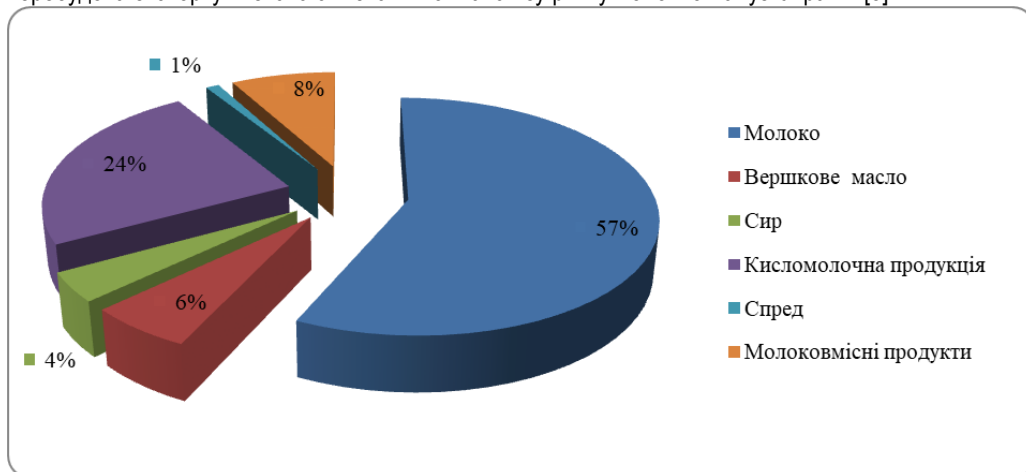

Рис. 4. Структура виробництва молочної продукції в Україні у 2018 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Структура виробництва майже не змінилася протягом 2017 – 2018 років. Стабільними є частка групи “Вершкове масло” (6%), “Сир” (4%) та “Молоковмісні продукти” (8%). Група “Молоко” у 2018 році становила 57% від загального обсягу молочної продукції, а у 2017 році вона мала 55%. Групи “Кисломолочна продукція” та “Спред” у 2018 році зменшили свої частки до 24% та 1% порівняно із 2016 роком (25% та 2%) відповідно [8].

Конкуренція на вітчизняному ринку велика, тому що гравців молочної сфери є багато. Щороку фахівці аналізують діяльність кожного з них та складають списки рейтингів за результатами виготовленої, реалізованої продукції, або ж за думками та прихильністю покупців. На рис. 5 зображена структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2018 році.

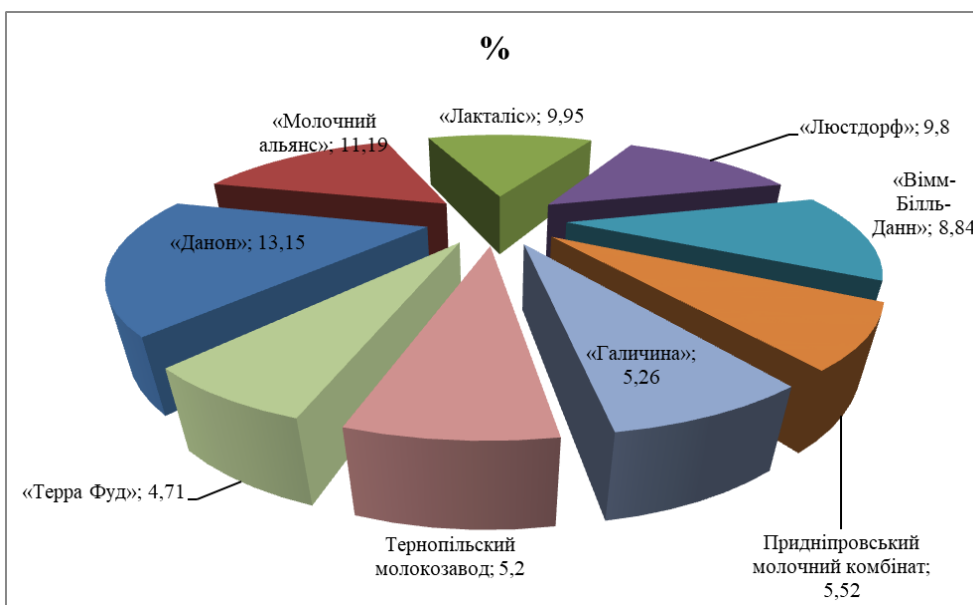

Рис. 5. Структура найбільших виробників молочної продукції країни у 2018 році, %

Джерело: побудовано автором на основі [9]

До найактивніших представників молочного ринку України увійшли такі фірми: “Данон”, “Молочний альянс”, “Лакталіс”, “Люстдорф”, “Вімм-Біль-Данн”, Придніпровський молочний комбінат, “Галичина”, Тернопільський молокозавод, “Терра Фуд”, “Укрпродукт Груп”, до складу якого входить ДП “Старокостянтинівський молочний завод” з торговою маркою “Вершковий Рай” та інші [9]. При цьому найбільше зростання порівняно з 2017 роком продемонстрували “Галичина” (+ 22%), “Лакталіс” (+21%), “Люстдорф” (+15%) [9].

Зауважмо, що молочна промисловість України є надзвичайно потужна та налічує сильних, стабільних виробників, продукція яких оцінена за межами країни. Конкуренчне середовище змушує виробників систематично працювати над удосконаленням асортименту, прагнути впроваджувати нові молочні продукти, які користуватимуться попитом у споживачів.

Тобто, на сучасному етапі розвитку молочної промисловості України спостерігається переважно нецінова конкуренція – конкурентна боротьба ведеться у сфері формування ефективної асортиментної політики – молочні виробники експериментують та виготовляють найрізноманітнішу продукцію, змішують смаки, начинки, добавки, тестують різний склад із поживними елементами тощо. Підприємства-виробники пропонують споживачам нову продукцію, що відповідає найсучаснішим світовим зразкам.

За результатами 2018 року, найбільш прибутковою стала компанія “Terra Food”, із загальною виручкою у 3,435 млрд грн. “Terra Food” є лідером в Україні з виробництва фасованого вершкового масла і плавленого сиру та поставляє свою продукцію більш ніж в 30 країн. На другому місці за загальним обсягом реалізації молочної продукції є “Молочний Альянс”. Свою продукцію компанія експортує в 35 країн. На третьому місці “Danone Україна” – провідна глобальна компанія, яка представлена в Україні двома напрямками бізнесу: молочна продукція та продукти дитячого харчування.

Компанія “Terra Food” презентує такі відомі торговельні марки молочної продукції: “Ферма”, “Premiale”, “Тульчинка”, “Біла лінія”, “Золотий резерв”, “Щедра долина”, “Хатинка”, “Вапнярка”, “Любий край”.

Група компаній “Молочний альянс” об’єднує підприємства з виробництва виробництва сирів, цільномолочної та кисломолочної продукції, підприємства зі збору та обробки молока та молочної продукції. Продукція випускається під брендами “Пирятин”, “Славія”, “Яготинське”, “Яготинське для дітей”, “Златокрай”.

Так, наприклад ТМ “Яготинське” налічує 15 асортиментних груп і 95 асортиментних позицій. Молочні продукти для малят віком від 6 місяців до 3-х років виготовляються під ТМ “Яготинське для дітей”, котра налічує 7 асортиментних груп і 21 асортиментну позицію. ТМ “Пирятин” налічує 5 асортиментних груп і 74 асортиментні позиції. ТМ “Славія” налічує 13 асортиментних груп і 76 асортиментних позицій.

Група компаній “Молочний альянс” презентує на ринку дитячий бренд “Хопси”. Молочна продукція ТМ “Хопси” – питні йогурти з наповнювачами “Полуниця”, “Персик” та “Банан” – орієнтована на дітей віком від 3-х років. ТМ “Хопси” налічує 3 асортиментні групи і 11 асортиментних позицій.

В Україні Міжнародна Група компаній “Данон” є виробником і дистриб’ютором широкого асортименту продуктів харчування. Виробничі потужності компанії представлені заводами: “Галактон” (у м. Вишневе), “Данон Дніпро” (у м. Херсон) і “Данон Кременез” (у м. Кременчук). Продукція компанії випускається під такими торговими брендами: “Активіа”, “Актімель”, “Живинка”, “Простоквашино”, “Простоквашино для малят”, “Растішка”, “Актуаль”, “YoPro”, “Даніссімо”, “Paw Patrol”, “Frozen”, “Avengers”, “Alpro”.

Компанія “Людсдорф” виготовляє понад 100 найменувань молочної продукції під торговими марками: “Селянське”, “На здоров’я”, “Бурьонка”, “Смачно шеф”, “Весела бурьонка”, “Despicable Me”, “Мяу мілк”, “Ідеаль Немолоко”.

ДП “Лакталіс-Україна” представлена на ринку двома потужними виробництвами у м. Миколаїв та м. Павлоград та відомими брендами: “Président”, “Lactel”, “Лактонія”, “Локо-Моко”, “Дольче”, “Фанні”, “Гальбані”, “Societe”. Асортимент продукції ДП “Лакталіс-Україна” налічує понад 30 асортиментних груп та більше 200 асортиментних позицій.

Варто погодитися з думкою окремих дослідників, які стверджують, що сьогодні розвиток економіки залежить від життєздатності та креативності маркетингової системи, яка є ефективним засобом вирішення проблеми якості управління та конкурентоспроможності товарів і послуг [10, с. 105].

Важливим гравцем на ринку новинок та інновацій серед молочних виробників є ПрАТ “Тернопільський молочний завод”, що випускає продукцію під ТМ “Молокія”. Асортимент ТМ “Молокія” налічує 9 асортиментних груп: “Айран”, “Вершки”, “Йогурт” (складається з 3-х підгруп), “Кефір” (складається з 2-х підгруп), “Масло”, “Молоко”, “Казкове молоко”, “Сир” та “Сметана”. Загальна кількість асортиментних позицій в усіх групах – понад 60 асортиментних позицій.

Висновки і перспективи.

Отже, ринок молочної продукції України представлений широким спектром виробників, що працюють над поліпшенням та оновленням асортименту. Зважаючи на це молочна галузь України має значні перспективи розвитку. Молочні виробники активно працюють у напрямку інновацій,

підтримують сучасні харчові напрямки, що стосуються еко-продукції, додавання фруктів та злакових наповнювачів, виготовляють спеціальну безлактозну продукцію. Вітчизняний ринок молокопродуктів постійно удосконалюється. Лідери – компанії молочного ринку “Danone Україна”, “Молочний альянс”, “Лакталіс Україна”, “Люстдорф”, “Вімм-Білл-Данн Україна” займають 50% ринку. Однак, в інших виробників є шанс знайти свою нішу при наявності професійних кадрів, солідних рекламних бюджетів і якісної сировинної бази.

Таким чином, сучасна молочна галузь України – це висококонкурентне середовище, яке представлено як вітчизняними гравцями, так і світовими молочними брендами, із надзвичайно широким асортиментом як традиційної, так і абсолютно нової продукції, а також зі значними перспективами розвитку.

На перспективу слід розробити комплексну модель сировинних зон молокопереробних підприємств України для оптимізації функціонування молокопродуктового підкомплексу України, який є важливою частиною національної економіки і визначає рівень забезпечення населення молоком і молочною продукцією, формує експортний потенціал, а також нормалізує соціально-економічну ситуацію в країні.

Список використаних джерел

1. Гурська І. С., Лук'янова М. М. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. *Інноваційна економіка*. 2019. № 3-4 [79]. С. 30-39.
2. Мамчур В. А. Інституційно-економічний механізм розвитку ринку молока і молокопродуктів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 41-49.
3. Свідерська І. М., Варченко О. О. Удосконалення системи управління фінансовими ресурсами вітчизняних молокопереробних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2017. № 9-10 [71]. С. 118-124.
4. Ткачук С. П. Розвиток ринку молока та молокопродуктів України в умовах його адаптації до вимог Європейського Союзу. *Біоресурси і природокористування*. 2015. № 1/2. Т. 7. С. 145-151.
5. Ціхановська В. М. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. № 1(16). С. 61-64.
6. Споживання основних продуктів харчування в Україні залишається нижчим раціональних норм. URL: <https://infoindustria.com.ua/spozhivannya-osnovnih-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-zalishayetsya-nizhchim-ratsionalnih-norm/>
7. Музиченко Я. Хто і скільки споживає молочних продуктів? URL: <http://avm-ua.org/uk/post/hto-i-skilki-spozivaє-molocnih-produktiv>
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. ТОП-10 українських виробників продукції з незбираного молока. URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/-top-10-ukrayinskyh-virobnikiv-produkciyi-z-nezbiranogo-moloka/>
10. Putsenteilo P., Nyanko V., Karpenko V. Trajectory of marketing function – from traditions to innovations. *European Journal of Management Issues*. 2018. № 26 (3-4). P. 103-113.

Статтю отримано: 08.10.2020 / Рецензування 26.11.2020 / Прийнято до друку: 20.12.2020

Vitalii Karpenko

PhD in Economics, Associate professor
Department of Marketing and Trade Entrepreneurship
Khmelnyskiy national university
E-mail: vitaliy_karpenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2476-6700

ASSESSMENT OF THE FUNCTIONING OF MILK PROCESSING ENTERPRISES OF UKRAINE

Abstract

Introduction. The solution of the food problem in Ukraine depends on the efficiency of the dairy subcomplex, which is an important part of the national economy and to some extent determines the level of provision of the population with milk and dairy products. Its essence lies in the interconnected and balanced functioning of a set of different branches of a complex integration system "processing of raw milk – sale of dairy products" and meets the needs of the population in milk and milk products.

Methods. The following methods are used in the research process: comparative analysis – in assessing the general trends in the dynamics of indicators of the level of milk production, its processing, evaluation of production activities of milk processing enterprises; graphic – when reflecting the production of basic dairy products, the trend of production and economic activities of dairy enterprises; abstract and logical – in preparing conclusions.

Results. The dynamics of milk production – the main raw material for dairy enterprises of Ukraine in terms of years is analysed. The main tendencies and the analysis of influence of separate factors on a modern condition of functioning of the milk processing enterprises are carried out. Indicators of production and economic activity of some enterprises of the dairy industry of Ukraine are estimated. The reasons for reducing the consumption of dairy products in Ukraine are substantiated. The market share of the leading dairy producers in Ukraine has been established.

Discussion. The results of the study can be used in shaping the development strategy of dairy enterprises in Ukraine. The priority of competitive development of the dairy industry is due to the purpose of processing raw milk - the manufacture of high quality products in a wide range with the maximum possible extension of shelf life and valuable properties for consumers. The realization of this goal makes it possible to address important social and economic issues at the regional and state levels.

Keywords: milk and dairy products market, dairy plant, milk processing enterprise.

References

1. Hurska, I.S. & Lukianova, M.M. (2019). Funktsionuvannia vitchyznianoho rynku moloka ta molochnykh produktiv [Functioning of the domestic market of milk and dairy products], *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, No 3-4 [79], pp. 30-39 [in Ukrainian].
2. Mamchur, V.A. (2017). Instytutsiino-ekonomichniy mekhanizm rozvytku rynku moloka i molokoproduktiv [Institutional and economic mechanism of milk and dairy products market development]. *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 4, pp. 41-49.
3. Sviderska, I.M. & Varchenko, O.O. (2017). Udoskonalennia systemy upravlinnia finansovymy resursamy vitchyznianykh molokopererobnykh pidpriemstv [Improving the financial resources management system of domestic dairy enterprises]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, No 9-10 [71], pp. 118-124.
4. Tkachuk, S.P. (2015). Rozvytok rynku moloka ta molokoproduktiv Ukrainy v umovakh yoho adaptatsii do vymoh Yevropeiskoho Soiuzu [Development of the market of milk and dairy products of Ukraine in the conditions of its adaptation to the requirements of the European Union]. *Bioresursy i pryrodokorystuvannia – Bioresources and nature management*, No. 1-2, Vol. 7, pp. 145-151.
5. Tsikhanovska, V.M. (2016). Stan ta pepspektyvy pozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy [State and prospects of development of the dairy market of dairy and dairy products of Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economics. Management. Innovations*, No. 1(16), pp. 61-64.
6. Spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia v Ukraini zalyshaietsia nyzhchym ratsionalnykh norm [Consumption of basic foodstuffs in Ukraine remains below rational norms]. Retrieved from <https://infoindustria.com.ua/spozhivannya-osnovnih-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-zalishayetsya-nizhchim-ratsionalnih-norm/>
7. Muzychenko, Ya. Khto i skilky spozhyvae molochnykh produktiv? [Who and how much consumes dairy products?]. Retrieved from <http://avm-ua.org/uk/post/hto-i-skilky-spozivae-molocnih-produktiv>
8. Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. TOP-10 ukraïnskykh vyrobnykiv produktiv z nezbyranoho moloka [TOP-10 Ukrainian producers of whole milk products]. Retrieved from <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/top-10-ukrayinskykh-virobnikiv-produkciyi-z-nezbyranogo-moloka/>
10. Putsenteilo P., Nyanko V. & Karpenko V. (2018). Trajectory of marketing function – from traditions to innovations. *European Journal of Management Issues*. No 26 (3-4), pp. 103-113.

Received: 10.08.2020 / Review 11.26.2020 / Accepted 12.20.2020